

EINDTOETSEN

J. Bokhove, Cito Arnhem

Eindtoetsen worden gekarakteriseerd door het tijdstip waarop ze worden afgenomen en de aard van hun inhoud.

Het afnametijdstip kan zijn het eind van een cursus, het eind van een leerjaar of het eind van een school. Eindtoetsen hebben een afsluitend karakter. Eindtoetsen bestaan er in soorten. Enkele functies van eindtoetsen zijn:

- afsluitende evaluatie van een cursus, een curriculum (summatieve curriculumevaluatie);
- middel in de schoolkeuzeproblematiek;
- evaluatie van het schoolwerkplan;
- peilingsonderzoek om de stand van zaken op een bepaalde leeftijd van leerlingen of aan het eind van een schoolperiode vast te stellen.

In het hiernavolgende beperken we ons tot het periodiek peilingsonderzoek. We gaan daarbij na wat een periodiek peilingsonderzoek is, waarom zo'n onderzoek gedaan wordt, hoe we komen tot de vaststelling van wat gepeild wordt, op welke wijzen dit kan gebeuren en wat er met de uitkomsten van het onderzoek gedaan kan worden.

WAT IS EEN PERIODIEK PEILINGSONDERZOEK

Bij periodiek peilingsonderzoek gaat het om periodiek herhaalde peilingen van leeropbrengsten. Naast de opbrengstpeiling kunnen ook achtergrondvariabelen in het onderzoek meegenomen worden zoals onder andere kenmerken van leerlingen en scholen en van het onderwijsaanbod. Het meenemen van die achtergrondvariabelen is van belang voor een gedifferentieerde rapportage, voor het leggen van relaties tussen opbrengst en bijvoorbeeld de gevolgde werkwijze in de school, de gehanteerde methode.

Aangezien de rapportage niet gaat over individuele leerlingen en scholen kan bij het onderzoek gewerkt worden met een flinke steekproef van leerlingen. Elke leerling hoeft in het onderzoek slechts een beperkt deel van de totale hoeveelheid vragen en opdrachten te maken. Bij het opzetten van een peilingsonderzoek kan lering getrokken worden uit wat elders reeds plaatsvond en vindt.

In de V.S. ging in 1969 het project National Assessment of Educational

Progress (NAEP) van start bij negen-, dertien- en zeventienjarigen. Alle opgaven in het onderzoek zijn van het paper-and-pencil type. Die laatste beperking is niet aanwezig in de peilingsonderzoeken in Groot-Brittannië. Naast paper-and-pencil opgaven zijn er ook individueel af te nemen opgaven waarbij allerlei hulpmiddelen konden worden toegepast. Bovendien is in Groot-Brittannië ook onderzoek gedaan naar het onderwijsaanbod.

WAAROM PERIODIEK PEILINGSONDERZOEK

De bedoeling van een peilingsonderzoek is een beeld te krijgen van de stand van zaken, wat kunnen leerlingen en wat kunnen ze niet. Kennis hiervan is van groot belang bij het bedenken van beleidsmaatregelen. Door de periodieke herhaling van het peilingsonderzoek kunnen de effecten van maatregelen ingeschat worden, en worden veranderingen zichtbaar gemaakt. Door niet alleen leeropbrengsten te peilen, maar door ook gegevens te verzamelen over gebruikte methoden, werkwijzen van scholen, kenmerken van scholen (stad, platteland, regio, leerlingen-aantal, opbouw van het personeelsbestand, e.d.) en kenmerken van leerlingen (sociaal milieu, sexe, leeftijd, herkomst, e.d.) kunnen relaties nagegaan worden. De gegevens uit de peiling leveren daarmee een basis voor gerichtere beleidsmaatregelen en zijn voorts een rijke bron voor onderzoek.

Kennis van de stand van zaken betekent bovendien een verrijking van de discussie over de basisvorming. Die discussie vindt nu vaak plaats in een uitsluitend of overwegend speculatieve sfeer. Door bij die discussies de beschikking te hebben over empirische gegevens kan die discussie een realistische wending nemen.

Mijn indruk is dat bij doelstellingen-, curriculum- en schoolwerkplan-discussies vaak geweldige verlanglijsten worden gemaakt waarbij te weinig rekening wordt gehouden met de beperkte tijd waarin die wensen gerealiseerd moeten worden, met de condities waaronder onderwijs wordt gegeven, met het niveau van de opleiding van leerkrachten, enz. Niet alleen wat we zouden willen, maar ook wat kan in de beperkte tijd binnen de gegeven randvoorwaarden dient meegewogen te worden in de vaststelling wat de basisvorming inhoudt. Gegevens over de feitelijke stand van zaken zijn daarbij onmisbaar.

Gegevens over onderwijsaanbod e.d. zijn uitermate nuttig bij het streven naar verandering.

Het peilingsonderzoek beoogt in beide behoeften te voorzien.

Tot slot wil ik nog wijzen op een ander effect van het peilingsonderzoek. Doordat bij toetsingen doelstellingen noodzakelijkerwijs geconcretiseerd moeten worden in toetsopgaven, wordt het concept van de basisvorming beter bespreekbaar. Discussies over niet geoperationaliseerde doelstellingen maskeren veelal grote verschillen van inzicht. Die verschillen van inzicht zijn niet zichtbaar door de mist van een vage, weliswaar mooie, maar niet duidelijke doelstelling.

WAT WORDT GEPEILD

Het meest wenselijk is een peiling die zo breed mogelijk is. In principe worden alle doelen meegenomen die blijkens curricula, methoden, literatuur, vakdeskundigen enz. belangrijk worden geacht en voldoende worden ondersteund.

Een kanttekening is hier op zijn plaats. Bij de opbrengstpeiling kunnen alleen doelen worden getoetst waarvan kan worden beschreven op welke wijze een leerling die het doel wel bereikt heeft zich waarneembaar onderscheidt van een leerling die dat doel niet bereikt heeft. Wanneer dat niet kan worden aangegeven dan is enige twijfel op het doel wel reëel bestaat op zijn plaats. Op zijn minst moet aannemelijk worden gemaakt dat het doel door een bepaald onderwijsaanbod dichterbij wordt gebracht. Langs de weg van de peiling van het onderwijsaanbod kan dan toch geëvalueerd worden zij het niet in termen van leeropbrengst.

Bij het voorbereiden van een peilingsonderzoek voor rekenen zal de eerste fase inhouden een inventarisatie van doelen. Methoden, curricula, publikaties van groepen die zich bezig houden met rekenen zijn voor die eerste inventarisatie goede bronnen. Aanvulling en ordening van het geheel vereist overleg met diverse deskundigen, zowel rekenkundigen als onderwijskundigen. We zullen daarbij gaarne een beroep doen op leden van de NVORWO.

Een lijst met globale doelen met voorbeeldopgaven, taken, opdrachten, e.d. is het eindpunt van deze eerste inventarisatie.

De aldus tot stand gekomen lijst wordt vervolgens ter becommentariëring voorgelegd aan:

- onderwijskundigen en rekendeskundigen;
- mensen uit de onderwijspraktijk;
- niet vakmatig bij het onderwijs betrokkenen.

Tot slot volgt de vaststelling van de doelenlijst, waarbij alle doelstellingen die voldoende ondersteund worden in de commentaarrronde,

opgenomen worden.

Naast de vaststelling van doelen die in de opbrengstpeiling getoetst worden, dient ook vastgesteld te worden welke andere variabelen van het onderwijsaanbod, kenmerken van school, leerlingen, e.d. voor verzamelen in aanmerking te komen.

OP WELKE WIJZE WORDT ER GEPEILD

Zoals we reeds opmerkten wordt voor de opbrengstpeiling een steekproef van leerlingen getrokken. Bij deze leerlingen worden de gegevens met betrekking tot kenmerken van leerling, school en onderwijsaanbod verzameld. Voor het opbrengstpeilingsgedeelte worden aan deze leerlingen een aantal vragen, opdrachten voorgelegd.

De vorm waarin dit gebeurt hangt af van wat er getoetst wordt. Wanneer van een leerling gevraagd wordt dat hij/zij moet kunnen meten, dan zal dit alleen kunnen gebeuren door hem/haar te laten meten en daarbij te observeren op welke wijze de opdracht wordt uitgevoerd. Kennisvragen kunnen in open of gesloten vorm. Bij een gesloten vorm kiest de leerling uit een aantal gegeven antwoorden het beste of juiste.

Voor het op een adequate manier operationaliseren van de globale doelen in vragen en opdrachten zal veel inventiviteit en creativiteit nodig zijn, eigenschappen die in het gezelschap hier bijeen mij overvloedig aanwezig lijken. We zullen zeker een beroep op een aantal mensen uit de kring van de NVORWO doen om samen met ons in te gaan op de uitdaging vormen te bedenken en concrete opdrachten te verzinnen met behulp waarvan uitspraken over de doelstellingen mogelijk zijn.

AFNAME EN VERWERKING

Is een instrument ontwikkeld, dan vindt een afname plaats bij een steekproef van leerlingen uit de 8e groep of bepaalde leeftijdsgroepen. De uitvoering gebeurt op een dusdanige wijze dat scholen en leerlingen zo weinig mogelijk belast worden. Door de opzet van het onderzoek, die geen consequenties heeft voor de individuele scholen en leerlingen wordt een examensfeer voorkomen.

De afname zal zo mogelijk, dat hangt ondermeer van de financiën af, onder leiding van proefleiders plaatsvinden. Vooral wanneer het observaties betreft is het inzetten van proefleiders een noodzaak. Bij de verwerking kunnen relaties worden gelegd tussen de beheersingspeiling bij de leerlingen en het onderwijsaanbod, kenmerken van

leerlingen en scholen.

RAPPORTAGE EN DISCUSSIE

Het onderzoek levert een aantal uitkomsten op en die dienen gerapporteerd te worden.

De vraag is wat we van de gevonden resultaten vinden.

Zijn er doelen die in veel mindere mate beheerst worden dan we verwacht of gehoopt hadden? Moet daar meer tijd aan besteed worden? Ten koste van wat? Een lesuur kan meer één keer besteed worden. Welke doelen moeten we maar laten vallen? Welke doelen geven we de bestemming differentieel doel? Zijn er aanwijzingen dat een bepaald onderwijsaanbod tot een betere beheersing van gewenste doelen leidt dan een ander onderwijsaanbod?

Kortom de rapportage van gegevens vraagt om een interpretatie en mogelijk gericht verder onderzoek.

Aan de rapportage kan een interpretatie van de resultaten worden toegevoegd door een panel van deskundigen.

Naar aanleiding van die rapportage dienen discussies gevoerd te worden zowel in de samenleving als onder vakmensen.

De discussie in de samenleving dient te gaan over de wenselijkheid van bepaalde doelen tegen de achtergrond van de gevonden resultaten. Keuzen zullen nodig zijn. Bijvoorbeeld: Moeten breuken echt? Ook het optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen daarmee? Of kunnen we ook zonder? Vakdeskundigen zullen zich vooral buigen over de mogelijkheden om door een verandering in didactiek, scholingsgraad van onderwijsgevendenz. enz. het beeld in gunstige zin te beïnvloeden.

Of de gemaakte keuzen en wijzigingspogingen succesvol zijn, kan in een volgend periodiek onderzoek dan blijken.